

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal>.

ON TAWASSUL AND THE FORM OF PROCESSING IN DIVAN POETRY

TEVESSÜL VE DİVAN ŞİİRİNDE İŞLENİŞ BİÇİMLERİ ÜZERİNE

Cumali TEKİN¹

Abstract

In the religion of Islam, prayer, which is defined as the servant's submission of his desires and wishes and complaints to Allah, the Almighty, with a sincere and humble heart, has been used a lot in poems, especially in the last part of the eulogies, by divan poets who are fed from Islamic sources. In some of these prayers, the Divan poets have made some people and elements instrumental in their prayers so that their wishes and desires will be answered by Allah Almighty. Tawassul means getting close, getting one's wish through something. Tawassul in prayers, which is the subject of discussion by great religious scholars, is a situation that many poets use in divan poetry. In order for the poets to accept the prayers, first of all, Allah (cc.) many religious elders, holy places and other elements considered important by the poet, prayed and supplicated. Divan poetry, which has a wide range of content, has also included many metaphors and notions on the subject of tawassul. When it comes to the fear of the hereafter in the prayers in the Divan poems or in the prayers in general, the essence of Allah (cc.) and the light of Muhammad (pbuh) was made a means. Again, in order to get rid of the negative situation of the poet or to find a response to the things they desire, the beings they consider sacred were used as tawassul in prayers.

Keywords: Prayer, Tawassul, Means, Divan poetry.

Özet

İslam dininde kulun arzu ve isteklerini, şikâyetlerini sonsuz güç sahibi olan Allah Teâlâ'ya samimi ve mütevazı bir kalp ile arz etmesi olarak tanımlanan dua, İslam kaynaklarından beslenen divan şairleri tarafından da özellikle kasidelerin son kısmı olmak üzere şiirlerde çok fazla kullanılmıştır. Divan şairleri ettikleri bu duaların bir kısmında da dilek ve temennilerinin Cenabı Hak tarafından cevap bulması için bazı kişileri ve unsurları dualarında referans niyetine vesile kılmışlar. Tevessül, yakınlaşma bir şey aracılığıyla isteğine kavuşma anlamına gelmektedir. Büyük din âlimleri tarafından tartışma konusu olan dualarda tevessül, divan şiirinde birçok şairin şiirlerinde yer verdikleri bir durumdur. Şairler, duaların kabul olması adına başta Allah (cc.) yüce zatı olmak üzere birçok din büyüğü, kutsal mekânlar ve şairin kendince önemli

¹ Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Mail : cemali0202@gmail.com / ORCID No : 0000-0002-6438-3974

gördüğü diğer unsurlar hürmetine dua ve niyazda bulunmuşlar. Geniş bir muhteva mecrası bulunan Divan şiiri, tevessül konusunda da birçok mazmun ve mefhuma yer vermiştir. Divan şiirlerinde yer alan dualarda ahiret korkusu söz konusu olduğunda veya genel olarak edilen dualarda Allah'ın (cc.) zatı, Hz. Muhammed'in (sav.) nuru vesile kılınmıştır. Yine şairin içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulması ya da arzu ettikleri şeylerin karşılık bulması adına kutsal gördükleri varlıklar dualarda tevessül olarak kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dua, Tevessül, Vesile, Divan şiiri,

A. GİRİŞ

Kelime anlamı olarak: Bir şeyi vesile ittihaz etme, sarılma itimat etme. (Sâmî,2011.) Bir şeye arzu ile yaklaşmak, ilim ve ibadetle Allah'ın yoluna uymak, şeriatın yüceliklerine sarılmak. (Râgıb el-İsfahânî, 871) gibi anlamlarla izah edilmiştir. İnsanlar zor anlarında, bir şeye ihtiyaç duyduğu durumlarda, gerçekleşmesini istedikleri şeylerin vücut bulması için Cenabı Hakk'a dua ederler, ettikleri bu duaların da makbul olması için Allah'ın cc. zatını, habibini, salih olan bazı manevi din büyüklerini dualarında vesile olarak zikrederler.

İslamiyet'te de tartışma konusu olan tevessül, ekseriya âlimler tarafından caiz hatta müstehab görülmüştür. Âlimler bu görüşlerini, Kuranı Kerim ve hadis kaynaklarına dayandırmışlar.² Kuranı Kerim'de tevessül ile ilgili direk olarak bir ayetten söz edemezsek de dolaylı yollardan kişinin kendisini Allah Teâlâ'ya yaklaşmasında vesile araması konusunda Maide Suresi'nin: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na yaklaştırmaya vesile arayın ve onun yolunda çaba harcayın ki kurtuluşa eresiniz." (Maide/35) ve İsra Suresi'nin: "Bu insanların yalvardıkları o varlıkların Allah'a en yakın olanları bile rablerine daha yakın olabilmek için vesile ararlar; O'nun rahmetini umar, azabından korkarlar. Rabbinin azabı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır." (İsra/57) meallerindeki ayetleri delil olarak gösterilebilir.

Konuyla ilgili gerek Peygamber (sav.) ve gerekse sahabeler de çeşitli örnekler teşkil edecek durumlar ortaya koymuşlar. Ebû Hureyre'den rivayetle Hz. Aişe şöyle dedi: "Bir gece uyandığımda Rasulullah'ı yatakta bulamadım. Onu elimle yoklamaya başladım. Elim birden ayaklarının ortasına değdi. Ayakları dikili olduğu halde (secdede) şöyle diyordu: "Allah'ım! Senin rızan ile gazabından ve affın ile azabından sana sığınıyorum. Senden (azabından) yine sana (rahmetine) sığınırım. Ben seni övmeye takat getiremem. Sen kendi zatını övdüğün gibisin." (Müslim, Salât 222, Ebû Dâvûd, Salât 4) İbn Dinar'dan rivayetle babası şöyle dedi: "İbn Ömer'i Ebû Tâlib'in şiirini söylerken işittim: "(O Muhammed) beyaz tenlidir, bulutlardan yağmur onun yüzü hürmetine istenir, yetimlerin sığınağı, dulların korunağıdır".³

Divan şairleri de dualarındaki taleplerinin karşılık bulması adına bazı mukaddesatı dayanak ve aracı olarak göstermişler. Bu mukaddesat kimi zaman soyut özellikler gösterirken kimi zaman da somut özellikler ihtiva etmiştir. Şairler; Allah'ın cc. zatı, isimleri ve sıfatları, Kuranı Kerim'deki sure ve ayetleri, Hz. Muhammed (sav.) ve onun makamı, ehlibeyti, sahabeleri, evliyalı, mukaddes yerleri ve mazlumları dualarında tevessül olarak kullanmışlar.

B. YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir. Bu anlamda doküman incelemesi,

² Bknz: İbn Teymiyye, İktizâu's-sırâtü'l-müstakim li muhâlefeti ashâbi'l-cehim, thk. Nâsir Abdulkerim el-Akl (Beyrut: Dâru Âlemi'l-kütüb, 1419/1999), 2: 318. Elbâni, Muhammed Nâsiruddîn, et-Tevessül: envâuhu ve ahkâmuh (Riyad: Mektebetü'l-ma'ârif, 1421/2001), 41.

³ Bknz: Taberânî, ed-Duâ, I, 597; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III, 491, (iki farklı senetle); Silefi, et-Tuyûriyyât, II, 403.

araştırmacıya, zaman ve para tasarrufu anlamında katkıda bulunacaktır. Öte yandan, nitel araştırmalarda gözlem ve görüşme gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanıldığında “verinin çeşitlendirilmesi” (data triangulation) amacına hizmet edecek ve araştırmanın geçerliğini önemli ölçüde arttıracaktır.⁴ (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 190)

Çalışmamızda divan edebiyatının farklı dönemlerine ait 10 şairin divanlarını doküman olarak tespit edip bu dokümanlar üzerinde inceleme yaptık. Ele aldığımız bu divanlardaki şiirlerde geçen dua ile ilgili kavramlara ulaştık. İslam dinine ait dua ile ilgili yazılmış farklı dokümanlara ulaştık. Elde ettiğimiz bu bulguları muhteva özelliklerine göre tasnif ettik. Çalışmamızda “*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*”⁵ adlı kaynağı dikkate alarak eserde yer alan nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yönteminden hareket ederek çalışmamızı şekillendirdik. Tevessülü başlıklara ayırırken divanlarda yer alan şiirlerdeki dualarda, şairin vesile kıldığı unsurları göz önünde bulundurarak başlıklar hâlinde vesile kılınan unsurlara göre bir tasnifte bulduk.

a. Allah'ın (cc.) Zatı ve Sıfatlarıyla Tevessül

Bâkî, aşağıdaki beyitte memduh için, Allah'ım (cc.) onu dünyadaki belalardan koru, şeklindeki duasına tevessül olarak Allah Teâla'nın izzetini vesile kılmıştır.

“Allah'ım (cc.) izzetinin hakkı için (onu) dünyada belalardan uzak olsun, amîn!”

Belâlardan emîn olsun cihânda

İlâhî izzetüñ hakkıçün âmîn

(Bâkî.K.4.)

Leylâ Hanım'ın tarih düşmek için yazdığı bir kıtasından alınan aşağıdaki beyitte, Tahir Efendi'nin geldiği makamda kalıcı olmasını temenni ederken Cenabı Hakk'ın zatını vesile kılmıştır.

“Allah cc. fetva makamında seni kalıcı eylesin! Hz. Allah'ın hürmetine tek arzumuz budur.”

Mü'eyyed eyleye Allâh zâtın sadr ı iftâda

Budur maksûdımız ancak be-hakk ı Hazret i Mevlâ

(Leylâ Hanım. Kt.18.)

b. Kuranı Kerim ile Tevessül

Divan şairleri, dualarında Kuranı Kerim'deki sureleri vesile olarak kullanmışlardır. Kullandıkları bu sureler, dualarının içeriklerine göre ve surelerin mahiyetine göre farklılıklar arz etmektedir.

Aşağıda yer alan beyitte şair, duasında İsrâ suresini vesile olarak kullanmıştır. Surenin ilk ayetinde Peygamber Efendimizin (sav.) en büyük mucizelerinden biri olan İsrâ hadisesinden söz edilmektedir. Şair de bu uzun yolculuğa telmih yoluyla ayetin ilk kelimeleriyle (Sübhânellezî esrâ) iktibas yaparak yolunu kaybedenlere rehber olması için duasında bu sureyi vesile kılmıştır.

“Nur dolu Sübhânellezî esrâ suresinin hakkı için yolunu kaybetmişlere hidayet nuru ile rehber olsun!”

Hidâyet nûrı ile güm-rehâne reh-nümâ olsun

Be-hakk-ı sûre-i pür-nûr Sübhânellezî esrâ

(Nevizâde Atâyî.K.1.)

Aşağıdaki beyitte ise şair, duasında İhlas suresinin diğer bir adı olan ilk ayetini vesile olarak tercih etmiştir. Surenin özü olan tevhid inancı ve imandaki samimiyet anlayışıyla aşık, amellerindeki ihlası perçinlemek istemiştir.

⁴ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, 2018, Ankara.

⁵ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, 2018, Ankara.

“İmanımda ihlas vardır amellerimi sorgulama, Ey Rabbim Kul hüva'llâhu ahad hakkı için yardım et!”

Sûâl itme amelden vardur imânumda ihlâsum

Înâyet kıl be-hakk-ı Kul hüva'llâhu ahad yâ Rab

(Keçecizâde İzzet.G.3.)

Beyânî ise duasında Tâhâ suresini vesile olarak tercih etmiştir. Şair, aşağıdaki beytinde memduh için ömrünün ve saadetinin uzun sürmesi yönündeki duasında Tâhâ süresi ve ayetleri vesile etmiştir. Beyitteki “*âyât*” (*ayetler*) kelimesi ile kastettiği Kur'anı Kerim'in tüm ayetleri mi yoksa Tâhâ suresinin ayetleri mi bunu kestirmek güçtür. Ancak bu bağlamda düşünecek olursak dualarda vesile için ayetlerin önemli bir yer teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

“Hazreti Allah (cc.) Tâhâ suresi ve ayetlerin hakkı için ömrünü ve saadetini uzun eylesin!”

Ömrini devletini Hazret-i Hak ede mezîd

Be-hakk-ı sûre-i Tâhâ vü be-hakk-ı âyât

(Beyânî.K.4.)

Aynı sureyi duasında Leylâ Hanım da aşağıdaki beyitte tevessül olarak kullanmış. Şair burada vesile kıldığı sureyi beddua ederken tercih etmiş. Bunu da surede geçen Hz. Musa ile Firavun arasındaki mücadelede Allah Teâlâ'nın Hz. Musa'ya yardım edip galip gelmesine ve Firavun'u mağlup etmesine bağlanabilir. Bu doğrultuda şairin, Padişah düşmanlarının gözlerinin kör olması ve padişahın fetihlerde galip gelmesi arzusunun dile getirirken duasında Tâhâ suresini vesile kılmasının nedenini suredeki bu olaya bağladığını düşünebiliriz.

“Sığınılacak yer olan saltanat kapısı fetih ve zaferle açıldıkça, Tâhâ suresinin hakkı için düşmanın gözleri kapansın!”

Açıldıkça der i şevket me'âbı feth u nusretle

Kapansun dide-i a'dâ be hakk-ı sûre-i "Tâhâ"

(Leylâ Hanım.Kıt.24.)

c. Peygamber (sav.) ile Tevessül

Kimi divan şairleri Hz. Muhammed'i (sav.) dualarında vesile kılmışlardır. Şairler, dilek ve temennilerinde Allah Teâlâ'nın habibini vesile kılarak dualarının makbul olacağı düşüncesine sahiptirler.

Aşağıdaki beyitlerde Şeyhî, duasında Allah'tan (cc.) müminleri karanlıkta sapkınların arasına koymaması ve doğru yol üzerine hidayet vermesini, yeri ve göğü nuruyla dolduran Hz. Muhammed'in (sav.) nurunun hakkı hürmetine istemektedir.

“Ey Rabbim! Yerin ve göğün tamamını nuruyla aydınlatan Hz. Muhammed'in (sav.) nurunun hürmetine biz dünya karanlığında, sapkınlar arasında bırakma; nur ile doğru yol üzerine hidayet ver bize!”

Yâ Rab be-hakk-ı nûr-ı Muhammed ki pertevi

Doldurdu yer ü göğü kamu nur ile ziyâ

Koma bizi cihân zulümâtında “dâllin”

Nûr ile müstakîm sırâtuña “ihdinâ”

(Şeyhî.K.5.Nat.)

Bâkî de aşağıdaki beyitlerde padişahın arzu istek ve ümitlerinin karşılık bulması yönünde ettiği duada Hz. Peygamber'e verilen vasıfları sıralayarak bunların hürmetine duasının kabul olmasını istemektedir.

“Allah’ım (cc.) Peygamber ehlibeytinin ruhunun suyu hürmetine, irşat Peygamberinin alnunun nuru hürmetine, sevgili seçilmiş Nebi’nin dini hürmetine, Allah Resulü’nün temiz ruhu hürmetine onun ümidini gerçekleştir, ömrünü uzat, önemli işlerini hazır eyle, muradını kolaylaştır!”

İlâhî be-âb-ı ruh-ı âl-i Ahmed
 Be-nûr-ı cebîn-i mübîn-i Peyem-ber
 Be-dîn-i güzîn-i Nebiyy-i mükerrerem
 Be-rûh-ı revân-ı Rasûl-i mutahhar
 Ümidin revâ eyle ‘ömrin ziyâde
 Mühimmin müheyyâ murâdın müyesser
 (Bâkî.K.3.)

d. Ehl-i Beyt ile Tevessül

Divan şairlerinin dualarında tevessül ettiği kişiler arasında ehlibeyt de önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Peygamber (sav.) torunları Hz. Hasan ve Hüseyin başta olmak üzere şairler tarafından ehlibeytin diğer fertleri de duaların makbul olması için dilek ve temennilerde vesile olarak tercih edilmiştir.

Hâletî, aşağıdaki beyitlerde, Sadrazam Hasan Paşa’ya dua ederken dilek ve temennilerinin karşılık bulması için Hz. Muhammed (sav.), Hz. Ali ve Kerbela şehidi Hz. Hüseyin’i vesile kılmıştır. Beyitte sadrazamın dönemi, meyhane ortamıyla bağdaştırmak istenmiştir. Şair, bilhassa su mazmunuyla mısralarda bir anlam tenasübü meydana getirmiştir. Son beyitteki Kerbela’da suya olan ihtiyaç, cennette Kevser ırmaklarının lezzeti ve Peygamber (sav.) yüzüsu, ilk beyitteki meyhane ortamı için vesile kılınmıştır. Ancak burada şairin bu tevessüldeki asıl isteği sadrazamın döneminin güzel geçmesidir. Dikkat çeken bir başka durumda şairin mecazı mürsel yoluyla beyitlerin sanatsal değerini zenginleştirmesidir. “teşne-dil-i Kerbelâ” tamlamasıyla Hz. Hüseyin’i ve Hz. Ali’nin lakaplarından biri olan “sâki-i Kevser” ile de Hz. Ali’yi kastetmiştir.

“Kerbela’nın susamış gönlü ve tüm varlığın imamının hakkı için, Kevser suyunun dağıtıcısının (Hz. Ali) ve Hz. Peygamber’in (sav.) yüzüsu hürmetine şans kadehi elinde dolup taşsın, onun arzusu doğrultusunda bu parlak, billur gökyüzü dönsün!”

Elinde sâgar-ı ikbâl ola mâl-â-mâl
 Murâdı üzre döne bu sipihr-i minâ-fer
 Be-hakk-ı teşne-dil-i Kerbelâ imâm-ı enâm
 Be-âb-ı rûy-ı Resûl ü be-sâki-i Kevser
 (Azmizâde Hâletî.K.28.)

Aşağıdaki beyitte ise Leylâ Hanım, dehşet verici cehennem ateşinden korunmasını Allah’tan (cc.) dilerken Hz. Ali’nin aşkının hatırını duasında vesile kılmıştır.

“Hz. Ali’nin aşkının hürmetine şiddetli ateşten koru, merhamet eyleyip kulun Leylâ’yı cehennemde yakma (Allah’ım cc.)!”

Nâr ı şiddetden emîn eyle be-‘aşk ı Haydar
 Düzaha yakma kerem eyle kuluñ Leylâ’yı
 (Leylâ Hânım.Trkbibnt.8.Mrsy.)

e. Tasavvuf Büyükleri ile Tevessül

Şairler dualarında tasavvuf büyüklerini de vesile kılmışlar. Tasavvufun büyük önderlerinin manevi şahsiyetleriyle, manevi makamlara ulaşırken çektikleri sıkıntısıyla,

yaptıkları ibadetler ve davranışlarındaki güzellikleriyle bu kişilerin Allah Teâlâ'ya yakın oldukları düşünülmektedir. Buna istinaden şairler dualarında bu kişilerin hürmetine dilek ve temennilerinin karşılık bulacağını beklemektedir.

Kendisi de tasavvufun önde gelen postnişinleri arasında zikredilen Şeyh Galib, aşağıdaki beyitte sözlerinin etkili olmasını temenni ederken duasında Şems-i Tebrizi'yi vesile kılmıştır.

“Allah’ım (cc.) Şems-i Tebrizî’nin hakkı için sözlerim muhabbet mutluluğuyla şeker gibi saçılın!”

Ola yâ Rab be-hakk-ı Şems-i Tebriz

Safâ-yı vecd ile nutkum şeker-riz

(Ş. Gâlib.Msnv.4.)

f. Yapı ve Makamlarla Tevessül

Şairler, vefat etmiş din büyüklerinin kabirlerinin oldukları yerleri kutsal görerek bu yerleri de dualarında tevessül olarak tercih etmişlerdir. Başta Kâbe, Hz. Peygamberin kabrinin olduğu yer olan Ravza-yı Mutahhara, Hz. Hüseyin'in kabrinin olduğu Kerbela ve diğer türbe, ziyaretgâhlar da duaların karşılık bulması için vesile kılınmıştır.

Leylâ Hanım aşağıdaki beyitte Allah Teâlâ'dan af dilerken Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'in makamlarını vesile kılmıştır. Sıbteyn Arapçada iki torun anlamına gelmektedir. Bu iki torundan da kasıt Peygamber (sav.) torunları, Hz. Hasan ve Hüseyin'dir.

“(Allahım) Hz. Muhammed (sav.) torunlarının makamı hürmetine o hesap gününde isyanımı affet, başsız ve ayaksız ayak altında bırakma kulunu!”

‘Afv it ‘isyânımı ol günde be-câh ı sıbteyn

Ayak altına bırakma kulını bî-ser ü pâ

(Leylâ Hânım.Trkb-i bent.1.)

Yine şairin aşağıdaki beyitte de isteklerinin karşılık bulması için Kâbe'nin hürmetine diyerek dua ettiğini görüyoruz. Şair tarih düşmek için kaleme aldığı bir kıtasının aşağıdaki beytinde tebrik mahiyetinde güzel dileklerde bulunurken duasında vesile olarak Kâbe'yi kullanmıştır.

“Gönlümüzün arzusu, kutsal Kâbe'nin hürmetine uzun bir ömür Sultan hazretleriyle mutlu bir şekilde yaşlansın!”

Nice dem hazret i sultân ile devletde olsun pîr

Budur dilhâhımız ancak behakk ı Ka'be i ‘ulyâ

(Leylâ Hânım.Kıt.6.)

Aşağıdaki beyitte ise Hz. Muhammed'in (sav.) makamı tevessül olarak kullanılmıştır. Şair, mahşer gününde Mevlana'dan ayrı bırakılmaması yönündeki isteğinin geri çevrilmemesi hususundaki arzusuna Hz. Peygamberin makamını vesile kılmıştır.

“Ey Rabbim, beni Mevlana kulundan mahşer gününde uzak eyleme, bu arzumu Hz. Muhammed'in (sav.) nurunun makamı hatırı için geri çevirme!”

Be-câh-ı nûr-ı Ahmed eyleme yâ Rab niyâzum red

Beni Monlâ kulundan rûz-ı vâveylâda yâd itme

(Keçecizâde İzzet.G.483.)

Şair, aşağıdaki beyitlerde ise Hz. Ali'nin kabrinin olduğu yeri duasında vesile olarak tercih etmiştir.

“Ey Rabbim! Necef tahtının şahı Hz. Ali'nin makamı hürmetine, hükümdarların ona köle olduğu, asiler için bile keremin bol olduğu günde İzzet kulunu görünce onlara unutturma!”

Yâ Rab be-câh-ı şâh-ı serir-i Necef Ali
Ol gün ki ana bende niçe Hüsrevân olur
İzzet kulun görünce unutturma anlara
Âsilere o gün ki kerem râygân olur

(Keçecizâde İzzet.K.6.Maktel.)

g. Ramazan Ayı ile Tevessül

Şairler bazı kutsal zamanları da dualarında tevessül olarak kullanmışlar. Aşağıdaki beyitte İzzet Molla Padişah için ettiği duasında dileklerinin gerçekleşmesi adına Ramazan ayını vesile kılmıştır.

“Yüce Rabbim Ramazan ayı hürmetine her geceni Kadir, her gününü bayram eylesin!”

Her şebnin kadr ide her rûzın îd
Ramazân hürmetine Rabb-i Mecîd

(Keçecizâde İzzet Molla.Msnv.22.)

h. Cennet ile Tevessül

Nedim, Mustafa Paşa için yazdığı şiirinde Vefa'daki bağları tasvir etmiştir. Şiirin son bölümünde ise bu gül bahçelerine sonbahar ulaşmaması için dua ediyor. Şair duasında da cennetin güzelliklerini göz önünde bulundurarak cenneti duasında vesile olarak kullanmıştır.

“İlahî, cennet-i alâ hürmetine bu gül bahçesini sonbahardan muhafaza eyle!”

İlâhî be-hakk-ı behişt-i berîn
Bu gülzârı eyle hazândan emîn

(Nedim.Msnv.1.)

i. Diğer Unsurlar ile Tevessül

Divan şairleri, yukarıda sıraladığımız tevessül unsurları dışında da dualarında birçok unsur, dilek ve temennilerinin karşılık bulması için vesile olarak tercih etmişler.

Ahmedi'ye ait aşağıdaki gazelin tamamında şair, Allah'tan (cc.) dileğinin gerçekleşmesi için birçok durumu ve nesneyi duasında referans olarak göstermiştir. Şairin duasını, şiirin ilk mısraının başındaki “Yâ Rab” nidasıyla başlayıp son beyitteki “Sevgilinin aşkının kalbinden hiç gitmemesi” talebi oluşturmaktadır ancak bu arzusunun gerçekleşmesi hususunda duasında kullandığı tevessül unsurlarını: Allah Teâlâ'nın zatı, vücuttaki yüz, göz, kaş, gözyaşı, ruh, Peygamber Efendimiz (sav.), onun tacı, onunla gökyüzündeki yolculuğuna eşlik edenler, torunları, dört halife, sevgilinin güzelliği ve mutluluğu, gözlerindeki fitne ve büyü, ona âşık olan külhanbeyleri, kible, hacerülesved, aşk ateşiyle yanan ciğer ve son dizede yer alan kuru ve yaş yaratılmış her ne varsa... şeklinde sıralayabiliriz.

Yâ-Rab bu ruh u zülf ü göz ü kaş hakı-y-çun (514/1)

Bu reng-ile bu sûret ü nakkâş hakı-y-çun

Şavkuñ-ıla gözlerden akan yaş hakı Hak (514/2)

Korhuñ-ıla yürekde çihan baş hakı-y-çun

Ol tâc-ı rûsül Ahmed-i Mürsel hakı iy Hak (514/3)
 Anuñla feleklerdeki yoldaş hakı-y-çun
 Bir kible vü üç rûh-ıla biş farz-ıçun iy pâk (514/4)
 Dört yâr hakı vü iki kardeş hakı-y-çun
 Güz yapragına reng viren reng râzı-y-çun (514/5)
 Yir ferşini bizeyici ferrâş hakı-y-çun
 Ol ala gözün fitne vü sihri hakı iy Hak (514/6)
 Ol fitneye meftûn olan evbâş hakı-y-çun
 Ben sevdüğümün şekl ü cemâl hakı-çun hak (514/7)
 Ana sunılan devlet-ile yaşı hakı-y-çun
 Ol der hakı kim bedr yüzü-y-le konuşupdur (514/8)
 Anuñ yüzüğine kaş olan taş hakı-y-çun
 Mihri-y-ile yanan cigerün hürmeti-y-içün (514/9)
 Işkı-y-ıla sevdâyi olan baş hakı-y-çun
 Kim cışkun anuñ Ahmedî cânından ayırma (514/10)
 Suncuñda ne kim var kuru vü yaş hakı-y-çun
 (Ahmedî.G.514.)

Leylâ Hanım ise aşağıdaki beyitte, kendisi de bir Mevlevî olan İzzet Molla'nın ölümünden sonra onun için ettiği duada Mevlevî tarikatının aşkını vesile olarak kullanmıştır. Şair, Mevlevilik aşkının günahların affolunma nedeni olduğunu ifade etmiştir.

“Ey Rabbim Mevlevilik aşkına onun günahlarını affeyle! (Mevlevilik aşkı) günahların ve hataların bağışlanma sebebi olduğuyula meşhurdur.”

Geç günâhından anın yâ Rab be-‘aşk ı Mevlevî
 Bâ'is-i 'afv olduğu meşhûrdur cürm ü günâh

(Leylâ Hânım.Kıt.35.Trh.)Aşağıdaki beyitte şair, Nakşibendi tarikatlarında uygulanan bir zikir şekli olan “hatme-i hâcegân”⁶ hürmetine duasının kabul olmasını istemektedir.

“Ey Rabbim, hatme-i hâcegân hürmetine ömrüm güzel bir şekilde geçsin, İzzet kulunu son nefesinde kapından reddetme!”

Be-hakk-ı hâcegân hatm eyle ömrün hüş-der-demle
 Kapundan son nefes İzzet fakîrî itme red yâ Rab
 (Keçecizâde İzzet.G.3.)

Azmizâde Hâletî çocuğu Abdulkadir'in ölümü üzerine kaleme aldığı mersiyesinin son kısmında kendi isyanlarının amel defterinden silinmesi için ettiği duada vefat eden oğlunun yüzü suyu hürmetine ifadesine yer vermiştir.

“Ya İlâhî, amel defterimde toplanmış olan isyanlarımı onun yüzü suyu hürmetine yok eyle!”

Yüzi suyına anun yâ İlâhi mahv eyle
 Defâtîr-i 'amelümden rukûm-ı 'isyânı

(Azmizâde Hâletî.K. Mrsy.1.)

⁶ Bknz: Reşat Öngören, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara, 1997. C. 16. s. 476-477.

SONUÇ

İslam inancı ve ibadet esasları arasında vazgeçilmez bir konumda olan dua, divan şiirinin de çok geniş olan muhteva yelpazesinin önemli bir paçasını teşkil ediyor. Divan edebiyatında birçok nazım şekli ve türünün kullanıldığı muhtevası dua olan tevhid, münacaat, duaname, tazarrunname, istimdatname, istiğfarname gibi eserler elimize Eski Türk Edebiyatında, dua ile ilgili çok sayıda malzeme veriyor. Dua, başta içeriği olmak üzere yapılış şekli zamanı, mekânı, kim tarafından yapıldığı ve samimiyet derecesine varıncaya kadar birçok özellik barındırır. Hatta edilen duanın makbul olabilmesi için çeşitli unsurlar dayanak gösterilerek arzu ve istekler dile getirilmiştir. Divan şiirinde de edilen dualarda bu kutsal vasıflar dualarda tevessül olarak kullanılmıştır.

Şair, kimi zaman içinde bulunduğu müşkül durumdan kurtulmak, kimi zaman sevgiliye kavuşmak, kimi zaman arzu ve isteklerinin cevap bulması, kimi zaman da başkası için dile getirdiği temennilerin karşılık bulması için duasında Allah Teâlâ'nın zatını, onun ayetlerini, onun habibini, ehlibeyti, sahabeyi tasavvuf büyüklerini ve bazı kutsal yapı ve mekânları dualarında vesile olarak tercih etmiştir. Dualarda tevessül edilmesinin temel sebebi temennilerin Allah (cc.) katından karşılık bulmadan geri dönmemesidir. Şiirlerde geçen bu tür dualarda arzu edilen şeylerin aslında doğrudan olarak Allah Teâlâ'dan istenmesidir. Tevessülde amaç vesile kılınan unsurların hürmetine Allah'tan cc. talepte bulunmaktır, yoksa gerçekleşmesi istenen şeylerde bu unsurları ne aracı kılmak amaçlanmıştır ne de bu taleplerin cevap bulması için vesile kılınan kişi ve unsurlardan bir istekte bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmedî Divânı, (hzl.) Yaşar Akdoğan, Kültür Bakanlığı e-kitap Yay.<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591.ahmedidivanyasarakdoganpdf.pdf>
- Akyüz, Hüseyin. “Ebû Reyve'nin Tevessül Hadisi Konusundaki Görüşlerinin Tahlili”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/3 (2011): 35-72.
- Arslan, Mehmet, Leylâ Hanım Divanı, Kitabevi Yay. İstanbul, 2003.
- Aydın, A.Rıza (2009), “İnanma İhtiyacı ve Dini Ritüellerin Psikolojik Değeri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX, S.3, 88-100.
- Bâkî Divanı, (hzl.) Sabahattin Küçük, Kültür Bakanlığı e-kitap Yay.<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-75644/baki-divani.html> (ET: 09.11.2012)
- Beyânî Divânı, (hzl.) Fatih Başpınar, Kültür Bakanlığı e-kitap Yay.<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10598>.
- Buhârî, Deavât, 13; İbn Hıbbân, Ed'ıye, No: 919-922.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğıra. *Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Can, Mustafa (2001), 15-18. yy.larda Bazı Divanlarda Dua ve Beddua Beyitleri, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, XII+143 s.
- Ceylan, Ömür (1997), “Kadeh Duasına Dair”, *Dergâh Edebiyat Sanat Kültür Dergisi*, 87.
- Ceylan Ömür, Yılmaz Ozan, *Hazana Sürgün Bahar: Keçecizade İzzet Molla ve Divan-ı Bahar-ı Efkâr*, Kitap Sarayı, İstanbul, 2015.
- Cilacı, Osman (1994), “Dua”, *DİA*, 9, İstanbul: TDV Yay.
- Güler, Zekeriya. “Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri (Tahric ve Değerlendirme)”. *İLAM Araştırma Dergisi* 2/1 (1997): 89-125.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ank. 2003.
- GÜNALTAY Semseddin, *Ölüleri Kutsallaştırma: “Türbeler ve Ziyaret Yerleri”*, Sadelestiren: Ahmet Gökbel, C.Ü.F.D. Sivas, 1996.

- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. Sünenü İbn Mâce. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- İnalcık Halil, Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi, İstanbul 1993. Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul: Kapı Yay. 182-193. İsen, Mustafa, Kurnaz, Cemal, Şeyhî Dîvanı, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
- Kaya, Bayram Ali (2003), Azmî-zâde Hâletî Dîvânı, Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Türkçe Kaynaklar XLIX.
- Marinier, Pierre (1990), Dua Üzerine Düşünceler, Çev. Sadık Kılıç, İzmir: Nil Yayınları.
- Macit Muhsin, Nedim Dîvanı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı, (hızl.) Saadet Karaköse, Kültür Bakanlığı e-kitap Yay.<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55734,nevi-zade-atayi-divanipdf.pdf?0>
- Onay, A. Talat (2009), Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı), Haz. Cemal Kurnaz, İstanbul: H Yayınları.
- Pala, İskender Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, İst. 1989.
- Sarıkaya, Berat. "İnsan Allah İletişimi ve Tevessül". Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3/5 (Ocak 2014): 114-136.
- Şemseddin Sâmi, Kâmus-ı Türkî, İst. 1909.
- Şeyh Galib Divanı, (hızl.) Naci Okçu, Kültür Bakanlığı e-kitap Yay.<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-75682/seyh-galib-divani.html> (ET: 09.11.2012)